

הסיכום והניתוח ממערכי השיעור לשירת המאה ה-20

כתב וערך: המורה אלי פררה

צפור אֲחוּזַת קָסֶם / זלדה

כְּאֶשֶׁר הַגּוֹף הֵכֵן

מִט לְנֶפֶל

וְהוּא מְגַלֵּה חֲרָדְתוֹ מִפְּנֵי הַקֶּץ

לְנִשְׁמָה.

מִצְמִיחַ עֵץ הַשְּׂגָרָה הַנְּמוּן

שְׂאֵבֶק אֶכְלוּ

עֲלִים יִרְקִים פְּתָאִים.

כִּי מֵרִיחַ הָאֵין יִפְרִיחַ

הַדּוֹר נֶאֱהָ

וּבְצִמְרָתוֹ צִפּוֹר

אֲחוּזַת קָסֶם.

שיר שכולו ליריות רצופה על התחדשות, על התגברות מקשיים דרך שגרתה-חיים (רוטינה) שגרה שבתחילה נדמית כמכלה כל שמץ של מרץ ועוזו חיוניות, נפשית וגשמית. שיר מודרני למהדרין על כל הפרמטרים של השירה המודרנית, מבטא את יחס הדוברת מבחינה רעיונית, את מצב הקיום של האדם בתהפוכות חיים.

זהו תיאור מצב בנאלי ויום-יומי שבחיי האדם המתחיל בתחושת הגוף המדוכא מעמל-יום, או "שפוף" מחמת המאבקים שלו בכה ובכה. הגוף הזה כדברי המשוררת, הוא כִּךְ ולא פעם בשיא כישלונותיו או בקצה הדרך של הייאוש מחמת מחלה, או אובדן דרך מהתחבטויות או מקשיים בלתי פתירים, שכך הם נראים לפרקים, הגוף הזה שנראה מִט לְנֶפֶל לכאורה, "מחדש את נעוריו" אם רק יאמין ש"בקצה המנהרה" ועל צמרתו של העץ תימצא אותה צפור קסם שתקים אותו מחדש. חרדת הגוף לנשמה היא אמיתית; גם על פי התפישה המודרנית של הפסיכולוגיה, וגם על פי האמונה הדתית של ערכי היהדות המוסרית, הנשמה היא עיקר העניין. בה תלוי הכול. הגוף הוא רק "המעטפת" החיצונית, הכלי הַמְשַׁמֵּר בתוכו את הנפש. הגוף הוא העץ והצמרת היא הנפש. כי הרי כבר נאמר במקורותינו בכמה מקומות: "כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה" (דברים כ' 19) וכן "עֵץ חַיִּים הִיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ" (משלי ג', 18) ... חשוב לציין שמוטיב זה בשיר של זלדה המשוררת הדתית אינו אקראי וחסר משמעות.

הנשמה צריכה להאמין בכוחותיה הבלתי נדלים, ורק בה תלוי גורלו של הגוף, לכן הוא חרד לה שמה פן לא יימצאו לה הכוחות והוא תלוי בה ונפילתו תהיה סופית. הביטוי בשיר "וְהוּא מְגַלֵּה חֲרָדְתוֹ מִפְּנֵי הַקֶּץ לְנִשְׁמָה." מרמז על כך, לא שהגוף חרד לסופיות של הנשמה מבחינת סופיות החיים ומוות, אלא חֲרָדָה שהנפש לא תגלה בה את הכוחות הסמויים לחדש את הירוק שבעליו של העץ. על פי דברי השיר שגרת-החיים היא "תרופת הפלא" שתצמיח את הירוק מחדש בעלים. זוהי אותה שגרה שנדמית כאילו "שְׂאֵבֶק אֶכְלוּ" ובשל נטייתנו לראות בה איזו שהיא נמיכות וחסרת תוחלת, היא בעצם כורח ההמשך של החיות וההמשכיות. מין דבר והיפוכו המנציחים את החיים.

גם ברגעי הייאוש ותחושת חוסר-האונים כמו אצל רבים מאיתנו לאחר מוות ושכול, בעיקר אצל משפחות הנופלים למשל, החיים חייבים להמשיך למרות הכאב ועל אף תחושת הריקנות שלאחר האסון. תמיד נשמע מהם את המשפט הבא: "שחייבים להמשיך לחיות" ואם אצלם כך הדבר, לאלו שאיבדו את היקר להם מכל, על אחת כמה וכמה אם מדובר בסתם חיים רגילים של כל אחד מבני האדם. השגרה וכורח ההמשך של החיים היא, היא הגלגל המניע אותם. כשהנשמה היא המנצחת עליהם ממעל. היא אותה "צפור אֶחוּזָת קָסֶם" על צמרתו של העץ. היא שפתאום מכוחות עלומים ו*טמירים (*טמירים: חבויים, מוסתרים) תפריח מחדש את הירוק בעלים, ו"מְרִיחַ הָאֵין" יחדש העץ את חייו "הדורים ונאים" זאת כל התורה כולה על רגל אחת, כפי שרק משוררת טובה יכולה להביע בשיר קצר ומתומצת את האמת על מצב קיומו של האדם וההתמודדות שלו בחיים.

השימוש שעושה המשוררת בביטוי "צפור קסם" די מפתיע ולא שגרתי. זוהי מטפורה ייחודית ומפתיעה שבאה ממקורות אמונתיים ומאגדות; אמונתיים, כי בל נשכח שזלדה היא בעצם משוררת דתית מאוד והאמונה והדת מביעים חלק נכבד מהמוטיבים בשירה.

ראשית אנו יודעים על הביטוי השגור בפינו "צפור הנפש". מדוע הוסמכה הנפש לצפור? גם בשל יכולת המעוף של הציפור, והיא כגוף גשמי, שפיזית קשה לתפוס ולאחוז בה כמו הנשמה שבאפינו, וגם בשל העובדה שמעופה של הציפור נוסק אותה מעלה, מעלה לכיוון השמים וכל המביט בה בעצם נושא מבטו אל הרקיע ואל אלוהיו. (כמו ידיו של משה היושב על הסלע ומרים זרועותיו ובני ישראל הנלחמים בעמלק, נושאים מבטם אל ידיו ובעצם יוצרים את הקשר בים לבין אלוהים שבשמים.)

היא אותה צפור קסומה השולחת אמרותיה מאהוב לאהובתו דרך סורגים של כלאו. היא אותה יונת-דואר המגיעה למחוז חפצה ובשורות בפתק שברגליה, היא צפור ששלח נוח מתיבתו ועלה ירוק טרף בפיה. ועליה נבנתה דמותה של יונת השלום ובמקורה בשורת השקט והשלווה שלאחר המבול.

אתר להפנתים